

Österlövsta i "Bitar af Snorre"

INGVAR LUNDKVIST

Kyrkoherden – sedermera prosten – Carl Erik Gyllander i Österlövsta hade fyra barn, av vilka den näst äldsta var en flicka med ovanliga talanger i konsten att uttrycka sina tankar i rim och meter. Redan som tolvåring skrev hon i den högre balladstilen, och senare försökte hon sig på den elegiskt svårmodiga genren à la Stagnelius. Rätt snart fördes hon dock av sitt vakna kynne och sin skälmska syn på världens galenskaper till att låta pennan spruta fram kvicka och satiriska skisser och epigram. På äldre da'r fångade hon ofta minnesbilder i veka, ibland smått patetiska poem.

Sigrid Gyllander föddes år 1848. Vid 22 års ålder gifte hon sig med den 18 år äldre Carl Peter Nordlund, lektor i matematik och fysik i Gävle, dit hon flytta-

de efter giftermålet. Maken var son till arrendatorn på Hillebola gård i sydvästra hörnet av Österlövsta socken, Olof Nordlund (1800–1856).

Det sjöngs och spelades mycket i det nordlundska hemmet. Sigrids musikalitet var känd endast inom en trängre krets, medan Carl Peters var så mycket mera känd. Sommaren 1853 bildade han tillsammans med tolv andra uppsalastudenter det ännu bestående sångarsällskapet Orphei Drängar!

Först som gift började Sigrid publice-ra dikter. Liksom många skrivande med-sysstrar ville hon vara anonym. Signatu-ren Snorre skyldes dock endast nödtorf-tigt namnet S. Nordlund. Hela sitt liv var hon en flitig medarbetare i Idun, Svea och andra tidskrifter. Idun hyllade

Sigrid Nordlund (1848–1918), signaturen Snorre.

henne med långa artiklar vid hennes 70-årsdag och efter hennes bortgång 1918.

– Varför ger du inte ut dina dikter? Så lät det i många år bland Snorres många vänner.

Först så sent som 1894 gav hon ut ett urval av sina alster under titeln Bitar af Snorre hos Fahlcrantz & Co. Det blev en stor och påkostad volym, mer än 150 sidor i kvartoformat med guldtryck både på pärmar och försättsblad. I stort sett varje dikt är illustrerad av endera av

de kända konstnärerna Edvard Forsström och Carl Printzensköld. Efter några år kom ytterligare två upplagor ut. En fjärde kom 1902. Den var helt olik de tidigare upplagorna: En liten, billig bok utan bilder. Formatet hade krympt till mindre än hälften, medan sidantalet hade ökat till 220. Det senare berodde nog mest på att Snorre utom tredje upplagans 43 dikter tagit med 17 nya.

Nya dikter? Nej, tvärtom! Det är genomgående gammalt gods, som förf. kanske tidigare ansett vara alltför lättviktigt eller av mindre allmänt intresse. Medan det i första upplagan endast fanns fyra dikter med anknytning till Österlövsta och i den tredje sju, har antalet i den fjärde utgåvan vuxit till hela tjugo! Ville Snorre manne med de många lövstamotiven i kombination med ett lågt pris göra sina Bitar överkomliga för de gamla sockenborna?

Kritiken var klart positiv. T. o. m. en så sträng och ogin person som C. D. af Wirsén framhöll, att förf. i likhet med Lenngren hade förmågan att slå huvudet på spiken. Man framhöll, att idyllmålningen, kvickheten och den uddiga satiren var gemensam för båda, men ändå beskyldes inte Snorre för efterbildning.

Än i dag förekommer ibland i litterära spalter frågor om vem Snorre var. Sigrid Gyllander-Nordlund levde, som nämnts, i 70 år, och nu har exakt lika lång tid förflutit efter hennes död. Det kan ju inte bli tal om ett omtryck av ett

Österlövsta prästgård omkr. 1880. Den ljusklädda damen vid trappan är Sigrid Nordlund.

så nästan obsolet verk som hennes Bitar, men boken ger så många roande inblickar i förhållanden, åsikter och dagsfrågor från en länge sedan svunnen tid, att jag tar mig friheten att göra ett axplock ur Snorres Bitar.

Snorre och hennes make tillhörde liberalerna och var således mer radikala än tidens överklass i gemen. I den långa dikten "I gamla hemmet", där prästbarrens familjer kommit hem för att fira jul i Försäter, finns några rader, som antyder, att gamle prostens inte riktigt hängde med i galoppen:

Men hos prostens sitta nu hans mågar,
De berättar, gubben lys och frågar,

Underliga ting han höra får,
Konstigt för den gamles öron susar
Allt det nya genom tiden brusar,
Och han känner sina sjutti år.

”På min ålderdom jag älskar friden”,
Morfar säger, och allt nytt i tiden
kunde göra gubben huvudyr . . .

Vem som sjunger ut i ”Farfars klagan”
är ovisst. Hennes egen farfar dog tio år
före hennes födelse. Trots att Snorres
blivande makes far dog i smittkoppar,
medan hon ännu var barn, kan det ändå
vara Carl Peters karaktäristik av fadern,
som givit uppslaget till dikten.

Uti länstoln i sin vrå
Farfar sitter böjd och grå
Och sin tidning läser,
Men med harm han innan kort
Slänger bladet från sig bort,
I hans bröst det jäser.

Jämt om brott man läsa får,
Det blir värre år från år”,
så den gamle klagar.
”Ingen tro och heder finns,
Ack! hur olikt, vad jag minns
Ifrån forna dagar.

Högt man lever på kredit,
Äger oftast ej en bit
Utav hela ståten,
Och vad njuter man därvid,
Då man lugn och samvetsfrid
Måste ge på båten?”

I Snorres eget bröst jäste en sällsam
blandning av konservatism och radika-
lism, vilket kom till synes i hennes inlägg
i tidens debatt. Vid sina återbesök i fö-
delsebygden fann hon idyllen ogrumlad.
I poemet ”I sommarvärmen” kan jag
själv se min barndoms Försäter framför
mig:

Bortom ängar, fält och kullar
Skymta bondbyns mörka tak,
Och ett väldigt hölass rullar
Vägen fram i sakta mak.

En sjutton strofer lång ”berättelse”,
”Hos klockarfar”, skildrar hur prästbar-
nen ”. . . se’n slutad var en dryg termin /
Vid skolan eller akademi’n” smög iväg
snett över kyrkgål’n för att hälsa på sin
”gamle vän Bladin”. Så kallas han väl
mest för rimmets skull. I verkligheten
hette han Matts Wesslén (död 1878). I
tjänsten spelade han på kyrkans Cah-
manorgel, men på fritiden spelade han
helst nyckelharpa. Många av nutidens
spelmän har nog ofta spelat någon av de
många upplandslåtar, som Wesslén
upptecknade, och de vet också, att W.
var den förste som byggde nyckelharpor
med två knaverrader. Ännu en spelman
i Försäter, August Bohlin, utökade in-
strumentets möjligheter, så att B:s
lärjungar, bröderna Tallroth till slut

Torpet Vantbacken. Foto Lars-Gösta Hellberg 1991.

också låg "längst vid skogens bryn", bara med den skillnaden att det var längst *väster* om byn! Båtsmannen hade i nåder fått odla upp lite mark. Tyvärr blev det nästan tre kilometer att bära hem höet.

Några poänger i dikten om "Vanten": Eftersom han inte hade råd att skaffa sig riktig huvudbonad, gick han vintertid till kyrkan iförd sin hustrus schalett. Under predikan grät han ymnigt, oavsett om texten var sorglig eller glad.

När klockaren sjöng psalmer eller prästen läste böner, låg "Vanten" med sin starka och gälla röst ett stycke före, så att lilla Sigrid inte riktigt visste, vem hon skulle följa.

En gång var han mer än lovligt snabb:

Gubben, fast till åren yngre, var så öm emot sin
gumma,
Och jag minns, hur gamle klockarn började
förtretad brumma,
När en gång i sista versen "vädret" på en gång var
slut;
Gumman dålig var, och "Vanten" sprang sin väg
en stund förut.

Några dagar före jul gick Vant runt i socknen och inkasserade sin lön in natura:

Tung och lastad var hans kälke, när han hem om kvällen drog.
Och respekt han hade med sig, där han gick omkring i husen,
Duktig skulle bullen vara, vita hemmastöpta ljusen,
Tjock och mullig färska korven, kött och skinka mört och fett,
Ty se'n kunde han berätta uti bygden, vad man gett.

Ännu på 1920-talet stod i norra ändan av Försäter en låg, förfallen byggnad, där socknen tidigare hade inhyst sk hjon. "Fattigstuggo" kallades den. På Snorres tid bodde Lasse och Fia där. De beskrivs mycket noggrant i "Det lyckligaste paret":

Hon är surögd, utan tänder, rött och stripigt hennes hår,
Näsan strävar emot skyn, fräkenprydd så det förslår.

Han är krokig, svart och snusig, både syn och hörsel klen.
Vart hans Fia går, bakefter linkar han på skeva ben;
All sin levnad lång de stretat, kämpande mot nöd och brist,
Och i fattigstugan hamnat uppå gamla dar till sist.
Och ej ens i den de äga för sig själva någon vrå,
"Socknen" där "satt in" en annan gammal stackare också.
Kallt och dragigt deras kyffe, mörkt och nedrökt vägg och tak,
Det är klen beställt med lyxen i ett fattigstu"gemak".

Mera glättigt och förnöjsamt såg man aldrig något par;
Fia går på hjälp i bygden, strävande för sig och far.
Hon var alltid den som styrde, tyngsta bördan och hon drog,
"Far är glamlare", sa' Fia, "och nu har han slitit nog".

När Fia skall ut och tvätta åt folk i byn, är hon uppe före solen och "flyger kring uti sitt kyffe som en myra i sin flit, att i ordning ha för dagen och åt far en lagad bit".

Och med Fia rent försvinner, tycker Lasse, solens ljus,
Outhärdligt lång är dagen, fast han har båd' mat och snus.
Men när den mot afton lider, gör han brasa först på håll'n
och till möte med sin gumma vandrar se'n åstad i kväll'n.

När Lasse ser sin fula och magra gumma med inåtvända tår och trötta steg komma emot sig, ropar han ut sin glädje och möter henne – inte med kyssar och smek men väl med en duktig pris snus i nypan! Att folk gör narr av deras öppet visade kärlek, bekommer dem inte det minsta.

Om hösten går de "på lingon-skogen". Fia plockar sin stora korg full, medan Lasse blir ansträngd bara av att hinna följa henne. Man plockade inte till avsalu på den tiden. Lingon och mjölk fick ofta gälla som måltid i fattigmans koja.

Rubriken på den här dikten fick Snorre, när hon en gång hörde pappa prostten säga: – Där går socknens lyckligaste par.

Efter dessa exempel på ordporträtt av enkla personer i Snorres hembygd, kan vi ta ännu en titt på "gamla hemmet" och på Sigrid själv som ung flicka.

"Ett barndomsminne" beskriver, hur författarinnan som åttaåring med en liten lögn förnekar, att hon brutit mot spelreglerna i en lek. Bröderna skvallrar, pappa bannar och säger, "att lögn är lögn också i lekar, att synden blir än mera svår, om till sitt fel man trotsigt nekar". Sigrid "blygs och gråter djupt förskräckt, men ångern är ändå ej väckt". I sexton sexradiga strofer spelas upp ett epos, som inte ens Runeberg skulle behöva skämmas för. Pappa får besök av församlingsbor, och senare har man gäster till supén. Flickan smiter ut i trädgården och gråter. Aftonbönen läses med gamla "dadda", ty mamma har värdinneplikter. Snart sover syskonen – men inte Sigrid. När gästerna gått, sover så hela huset – men inte Sigrid. Mamma hör flickans själskamp, går in och tar emot hennes bikt – och det mörka barndomsminnet förvandlas till ett ljust.

Ett alltigenom ljust och humoristiskt minne återges i "Min förste friare". En vän till pappa blev bjuden att stanna som gäst några dagar. Pappas vän medförde en son "med skor och vita byxor och randig sommarblus, med halmhatt längst på nacken och brynt av sol och vind, med klara muntra ögon och rund och rosig kind".

Efter några dagar av lek och lycka kom helt abrupt en svart dag, avrese-

dagen. Sigrids bomullsnäsduk blev genomvåt, men tårarna torkade, när hjälten konstaterade, att om man gifte sig, behövde man aldrig skiljas mer.

En ring han skulle skicka så fin och blank och
rund,
Den skulle han beställa nu strax i Öregrund,
Och att dess storlek veta, han hittade på råd,
Omkring mitt vänstra finger han märkte med en
tråd.

Men att på manfolk lita, man vet, är vansklig ting;
Och aldrig fick jag brevet, och aldrig fick jag ring.

Se'n råkades vi åter, när några år fått gå,
Men inga ömma känslor besvärade oss då,
Då ville inga "jantor" han ha i leken med
Och ryckte mig i flätan och slog min hatt på sned.

Så blev jag ond och retad, vi flögo hop att slåss,
De andra lekkamrater nu måste skilja oss.
Och bäst är aldrig lova att bli en gosses fru,
När han har nyss fyllt åtta och hon är bara sju.

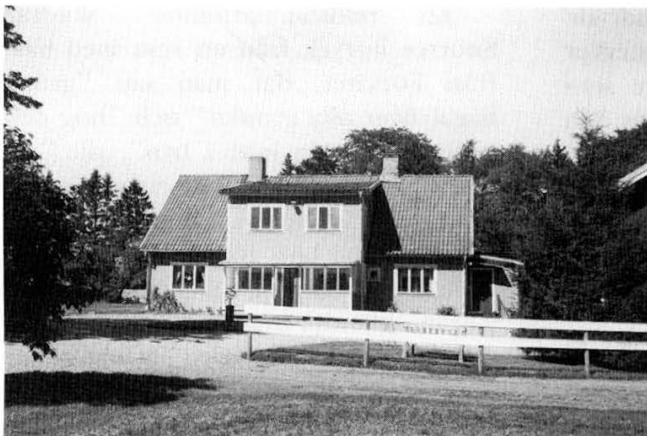
I den ganska långa – tjugo fyrradningar –
"Vinteridyll" möter vi något, som Snorre
ivrigt kom att ägna sig åt i sina bidrag
till olika tidskrifter: meningsutbyte med
medsyststrar. Med föräldrahemmet som
bas bemöter hon en stadskvinnas för-
undran över hur folk kunde trivas på
landet.

Ni skänka oss ert medlidsamma löje
Och frukta, vi ha några skruvar loss;
"Ack, landet, är ju bra som sommarnöje,
Men vintertiden – åh, bevare oss!"

Ja, om gunås så visst uti "kulturen"
En smula vi på efterkälken bli,
Så leva vi dock närmare naturen,
och varje dag har här sin poesi.

Till landsbygdens vintriga fördelar
räknar Snorre bla rimfrosten "på folk

Löten. Foto Lars-Gösta Hellberg
1991.

och få'n och hus och trä'n", den sprakande brasan på härden och den stora gästfriheten, vilken avspeglas i att mer eller mindre oväntat bjällror kan höras invid förstu'bron.

Men det handlade inte alltid om gästtande slädåkare. Ibland var det prästfamiljens tur att under festlig bjällerklång fara iväg på besök. I ett långt epos går Snorre i minnet tillbaka till en dag omkring 1867, när "den rike patron" har bjudit folk från när och fjärran till "Ett julkalas på landet". Trots att inga namn nämns, är det ganska lätt att identifiera både värden och gården:

Patron har de grannaste oxar och fån,
Och mycket beröm han i hela sitt län
Fått för rasen.
Och runtom på möten med kräken han for,
Och se'n han fått priser för oxar och kor,
Fick han vasen.

Ganska säkert är det "patron" på Löten, Anders Georg Björkman (född 1827), som stått modell. "Och där ser man sonen, ett frö till patron", vilket pekar på Carl Björkman (född 1854). Av "fröet" blev med tiden både kommunalnämnsordförande och riksdagsman.

Snorre, som helst målar sina lövstabor med mjuk pensel, visar här, att hon också har en penna med vass udd. Men så är det här inte heller bygdens folk, som dominerar det här sällskapet. Eftersom det finns en giftasvuxen dotter i huset, har man lagt an på att invitera mågämnen. Där finns t ex "två kandidater så lärda från sta'n, / som artigt patronen förut under da'n / låtit hämta".

Där skrivare ser man från närmaste bruk
Med snodda mustascher och oljad peruk
Uti salen.
De dofta så skönt utav mysk och essence
Och tänka sig föra med stor elegans
Uppå balen.

En konstnär från sta'n, "som hundrade gånger ur pannan om da'n / stryker manen", har inviterats – kanske som dellikvid för att han målat patrons och frökens porträtt. Snorre skönmålar san- nerligen inte:

Av kropp har han just inte någonting alls,
Och huvudet bär han på gängliger hals
Liksom svanen.

De unga roar sig på ungdomens vis
med dans och kurtis.

Men äntligen blir varje tärna så nöjd,
Och mammorna nu utav döttrarnas fröjd
Kunna njuta.
De mönstra så ivrigt de dansandes led,
Men gubbarna dra sig till smårummen ned
För att tuta.

En verkligt stor och detaljrik målning i ord – hela 36 fyrradningar – har Snorre ägnat det årligen återkommande pam-piga och glada evenemang, som mid-sommarfirandet vid Lövestabruk utgjorde. För midsommarens fest fick tom julen stryka på foten.

"Ett midsommarminne" skildrar Snorres intryck från en resa med häst från Försäter, där man satt "gröna bågar över alla grindar" och "hög och ståtlig majstång mitt i byn", till "det stora, vackra bruket". Eftersom Snorre är tretton år, vet vi att året är 1861. Dikten skrev hon för en av Upplands nation i Uppsala år 1899 utgiven skrift "Från uppländsk bygd".

Prästgårdsvagnen med suffletten kör förbi "skrindor skramlande och björklövsprydda" och grupper av folk som går till fots. Efter dryga sju kilometers färd skymtar man bruket. Fotvandrarerna svänger av in i skogen för att "befria sig från vägens damm". Man tvättar sig i närmsta vattenpuss och vattenkammare håret så slätt som möjligt. Unga flickor, som gått barfota över hela "bruks-skogen", drar på sig vita strumpor och nya skor, som de burit på armen hela vägen!

Mitt i allt det grönskande och lätta
Hammarsmedjan står där tung och mörk,
Över sotig dörr den dock med rätta
Fått i dag en äreport av björk.

Uppå brukets gator täta leder
Myllra utav folk av alla slag,
Ljusa bondetyper, mörka smeder
Med de kända, skarpt wallonska drag.

Upp till herregården invid parken
Glada helgdagsklädda skaror gå.
Där på bryggor lagda uppå marken
Skall i kväll midsommardansen stå.

Till ljudet av surrande nyckelharpor
dansar smeder och bondflickor, bruks-

Lövsta bruk. Stall och ridhus. Platsen för midsommarfirandet. Foto Lars-Gösta Hellberg 1991.

herrar och mamseller så att schaletter halkar ner och svetten lackar.

Längre bort, där bänkar stå och bräden,
Fyllda stånkan runt kring bordet går,
Stora ölfat ligga mellan träden,
Det är excellensen, som består.

Excellensen – det är den åttioårige greven Carl de Geer, fideikommissarie till Leufsta, ägare till Strömsbergskomplexet och ett flertal andra egendomar.

Snorre, vilken minsann aldrig krusade och kröp för överheten, ägnar här flera verser åt att beskriva, hur omtyckt och respekterad den ståtliga bruksheren var.

Mellan hälsande och böjda leder
Fram han vandrar till de gamles bord,
Skakar hand med sina mästerseder,
Säger gubbarna ett vänligt ord.

Ser på dansen se'n med trötta blickar,
Där bland bryggorna han vandrar om,
Så till avsked ger han några nickar
Och försvinner stilla som han kom.

Det var en dödsmärkt "furstes" avsked till sina "undersåtar". En dryg månad senare var han borta.

I sina bidrag till Idun, Svea och andra publikationer tog Snorre till orda i alla möjliga ämnen och frågor. Att ha åsikter om skatter är inte något sentida påfund. Snorre skrev långt och hett om att den rika borgarklassen skulle beskattas hårdare, medan tjänstemän med stora studieskulder borde få skattesänkning. "Norska frågan" var ständigt aktuell mot slutet av unionen, och om den – liksom många andra ämnen – hade Snorre åsikter. En hel kavalkad av aktualiteter och personer passerar revy: Edison med glödlampan, männens svaghet för ordnar nämns flera gånger liksom kvinnornas modegalenskap ("Ja, Darwin har nog rätt däri, / att ifrån aporna vi stamma"), korna drabbades av mul- och klövsjuka och människor av diverse åkommor, bland vilka Enköpingsdok-

torn Westerlund var en baddare på att kurera de psykosomatiska.

Snorre älskade människor men också något, som det först i våra dagar tycks ha blivit ”inne” att bry sig om: naturen. I en dikt i Idun år 1906, kallad ”Sorg i bygden”, beskrivs skogen som en idyll, hur skogen bredde sig vida ”i den leende trakt, / kring sjöarnas stränder i lum-mig prakt”. ”... i vindarnes spår gick ett mäktigt sus / och fåglarna sjöngo i solens ljus ...”

Litteratur

Bitar af Snorre, Fahlcrantz & Co, Stockholm.

Tredje illustr. uppl. 1897.

Dito. Dito fjärde uppl., utökad med 17 dikter men oillustr. 1902.

Från uppländsk bygd. Utgiv. Upplands nation, Uppsala 1899.

Birger Steen: Baronernas Leufsta, Norstedts, Stockholm 1966.

Folke Thörnvall: LEUFSTA ett gammalt upplandsbruk, Löjdquist Tryckeri AB, Tierp 1985.

Tidningen Idun, en eller flera dikter årligen 1901–1906.

Sigrid Nordlund – Snorre – vid 70 år, artikel av Sigrid Elmlblad, Idun nr 53 30 dec. 1917.

När Snorre var ung, nekrolog av kusinen Bengt Gyllander, Idun nr 25 23 juni 1918.